

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 12

*Матеріали X Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Історія, сучасність, зарубіжний досвід”
м. Київ, МАУП, 6 листопада 2014 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 8 від 24.09.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук., проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
О. В. Баєва, д-р біол. наук., проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук., проф.;
В. Б. Захожай, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук., проф.;
К. В. Муравйов, канд. юрид. наук., доц.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Л. В. Романова, д-р екон. наук, проф.;
В. Є. Сафонова, д-р екон. наук;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соц. наук, проф.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук., проф.

Матеріали подано в авторській редакції.

Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 12: Матеріали Х Всеукр. наук.-практ. конф. “Історія, сучасність,
зарубіжний досвід”, 6 листоп. 2014 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова)
[та ін.]. — 2014. — 460 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної
конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню
України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні пері-
оди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і
студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

ЗМІСТ

Головатий М. Ф., Кравченко А. І. Українська державність і сучасні соціально-трансформаційні процеси	9	Дікарєв О. І., Вербицька Г. А. Ресурси державного будівництва та комунікації еліт: витоки еволюції в триаді: “влада (technai)” – “обчислення (logismos)” – “міра (metron)”	47
ПЕРЕГУДА Є. В. Реформування виборчої системи за умов оновлення політичної системи України.....	12	Романенко Є. О. Електронний уряд – українські реалії.....	54
Білоус А. О., Білоусов В. П. Функціональне призначення Української держави на перехідному етапі державного будівництва: постановка проблеми в теоретико-прикладному аспекті	16	Баєв В. В. Суб’єкти ринкових відносин у сфері медичного туризму.....	57
Гайдукевич Г. А. Украина и концептуальное решение ближневосточной проблемы.....	20	Бортник В. А. Особливості реформування центрального органів виконавчої влади України	60
Медвідь Ф. М., Хоменко В. О., Чорний Е. В. Національні інтереси України в умовах розвитку української державності	26	Толстенко О. В. Проблеми формування інституту соціального партнерства та соціально орієнтованої підприємницької діяльності в Україні	64
Голуб О. В. Криза в системі державного управління як стимул до суспільних реформ.....	29	Галич Ю. О. Сучасна українська держава: стратегії влади, технології управління	67
Баєва О. В. Концептуальні засади впровадження державного нагляду в сфері загальнообов’язкового медичного страхування	33	Літіченко Я. М. Державне регулювання підприємництва в Україні	70
Сурмін Ю. П. Особливості державного управління в Україні в сучасних умовах	36	Васильченко О. М. Національна ідентичність в контексті оптимізації шляхів державного управління в Україні	73
Баранівський В. В. Методологія прогнозування шляхів державотворення в Україні	40	Шілов Ю. О. Державний устрій Аратти	76
Рулъ Ю. В., Трченко В. А. Потужні резерви держави Україна	46	Корінчевська І. А. Державне управління захистом учасників навчально-виховного процесу в надзвичайних ситуаціях соціально-політичного та воєнного характеру	82

ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ АРАТТИ

Становлення і розвиток української державності, вип. 12, с. 76–81

Відкриття первинної держави Аратти розпочалося в 1990 р. Московський дослідник А. Кифішин у примітках до своєї статті про витоки грецької міфології зазначив: “Трипольє (=шумер. Аратта)”. Версія була підхоплена Ю. Шиловим і протягом 1992–1995 рр. розгорнута до теорії. На сьогодні її джерелознавче підґрунтя становлять: 1) протошумерський архів Кам’яної Могили XII–III тис. до н. е. із вказівками на виникнення найдавнішої державності-цивілізації Аратта близько 6680 р. до н. е.; 2) обрядово-епічна “Веда словена”, створена у Аріті/Аратті протягом VII–III тис. до н. е.; 3) до сотні розшифрованих написів протошумерського типу на кераміці трипільської та близьких археологічних культур (а/к) Дунайсько-Дніпровського регіону VI–III тис. до н. е.; 4) деякі ремінісценції “Велесової книги” I тис. до н. е. — 879 р.; 5) сотні публікацій артефактів трипільської та інших а/к, що містять речовинні залишки Аратти. (Список основної літератури додається).

У X–IX тис. до н. е. між Карпатами й Прибалтикою склалася найбільш вдала культура мисливців, які розпочали приручати тварин. Археологи умовно називають ту етнокультуру *свідерською*, а лінгвісти відносять до *євр(о)азійської* мовної спільноти. Успішність спричинила демографічний вибух та розселення. Два із потоків переселенців рушили північним та південним узбережжями Чорного моря, тодішнього *А-Кі-Ан*. Другий дісталися долини Йордану, де у IX–VIII тис. до н. е. відбувався перехід від збиральництва до хліборобства. “Свідерці-євразійці” захопили протомісто Єрихон (площа 3 га) і разом із аборигенами “натуфійцями-афразійцями” створили т. з. тахунійську а/к. В. Сафронов і Н. Ніколаєва вважають ту етнокультурну *протоіндоєвропейською*. Її створив народ *хатти*, консервативними нащадками якого є абхазі, адиги та кабардинці Кавказу... То було розгортання Великої Неолітичної революції рубежу привласнюючого (мисливство, збиральництво) і відтворюючого господарства (хліборобство, скотарство).

Відступивши дещо назад, спільнота створила (в окрузі сучасного селища Чатал-Гуюк) малоазійське прамісто *Шу-Еден* площею 14 га. Коли екологічна катастрофа примусила шукати родючих земель для розселення, ці хлібороби-скотарі послали делегацію на північне узбережжя Акіану до своїх далеких родичів. А центром тих був тоді *Шу-Нун* (“Закон Володарки (сущого)”, нині Кам’яна Могила біля м. Мелітополь). Його жерці берегли традиції мисливців за мамонтами, звідколи вели перший у світі літопис... Результати домовленості найочевидніше відобразили такі артефакти (знайдені та вивчені археологами Дж. Меллартом і В. Даниленком та шумерологом А. Кифішиним): 1) копія 6680 р. до н. е. початку літопису *ШН*, розмішена у храмі 23/VII *ШЕ*; 2) просування із-за Дунаю у Сх. Європу перших скотарів-хліборобів, носіїв *буго-дністровської* та *сурсько-дніпровської* а/к 6600–5300 рр.; 3) утворення на їх основах *середньостогівської* та *трипільської* а/к 5400–2750 рр. двополярної спіль-

ноти *праіндоєвропейців*. Її етнолінгвістична належність очевидна з позиції “Веди словена”.

Найдавніші сказання “ВС” розповідають про мисливця Орпена та ‘доленосну’ юду-чарівницю Вріду (> фрак.-гр. Орфей і Евридіка) теплої Край-землі. Титули Орпена — бан-‘лучник’, а після одруження на цивілізованій діві ще й *цар*-‘стар(ійшина)’ і *краль*-‘голова(тий)’ — сягають епохи мезоліту й знаходять пояснення у архіві *ШН*. Тому невірні думки про походження їх від грецького Пана, римського Цезаря, германського Карла тощо. Ні, навпаки: одвічні звання стали іменами рабовласників та феодалів, наситилися їхніми значеннями й обернулися протилежністю своїй первинній общинності (як, наприклад, шанована *ведична відьма* ‘що відає’ стала ганебною “єретичкою”, що підлягає знищенню)...

Далі “ВС” розповідає про розселення через холодний Дунай. Трипільський розквіт Аріти (*Аратти* архівів *ШН* і Шумеру, а також індійської “Маха-Бгарати”) розпочинає першолюдина чоловічої статі *Іма*-‘Близнюк’ — відомий за міфологією кількох індоєвропейських народів. Його ім’я тотожне прадавній назві сузір’я, яке очолювало календарний зодіак між 6680–4400 рр., — і натякає на двостатевість прародителя людства. Проте цьому найпершому скотарю, хліборобу, міщанину й державнику допомагає Самовіла — посередниця між земним Імою та небесною Трійцею. Її представлено Праматір’ю Майкою, БОГОМ-Творцем Вішну; Сівою, Володарем Землі у іпостасях Біло- і ЧорноБога; “младим Брахой” Коледю, БОГОМ-Спасом-царем роду людського. Трійцю “ВС” донині шанує Трімурті “МБ”: Вішну, Брахма, Шіва у іпостасях Кала і Калі, — та Майя, втілення їх творчої енергії.

Інституція Спаса Аратти була вельми розвинутою. Її державницьку основу склав унікальний міфоритуал періодичного самоспалення-і-відбудови застарілих поселень (за В. Маркевичем, К. Зіньковським та ін.). Дотримуючись екстенсивного землеробства та дерев’яної архітектури, жителі *каліц* (міст-держав) Аратти-“Трипілья” вимушені були часто переселятися. Таке відбувалося раз на 60–100 років (через три на четверте працездатне покоління), — тим паче, що за 250–300 років населення докільля зростало настільки, що вимагало розселення. Отож кожне четверте покоління мешканців *каліці* обирало собі вільну місцину — й підіймало там цілину, розбудовувало нові місто та села, перегоняло туди худобу й перевозило реманент. А старі поселення ритуально упорядковувалися — і спалювалися в момент переселення. Є дані про самоспалення при цьому старих людей — що було найглибиннішою опорою авторитету жерців (за “Ведюю словена” тощо та міфоритуалом КолоДія-Масляни, за Н. Велецькою). Окрім екологічних, суспільно-господарчих, ідеологічних цілей досягалася, напевно, й найголовніша: створювалися довготривалі цикли енергійної напруги народу й держави, підйоми-апофеози-спади і т. д. яких творили життєдайно-суспільний кістяк поколінням циклами років та людей. Так жерці не давали співвітчизникам розніжитися-деградувати у тодішньому “Золотому віці”. Описаний міфоритуал ліг у підмурок індійського вчення про *День-і-Ніч Брахми*.

Домінанта, навіть обожнення жінок у культуротворенні первинної цивілізації відповідає матриархальному ладові Аратти-“Трипілья”, очевидному за безліччю жіночих і дівочих статуток. І цей фактаж суголосний як “Веді словена”, так і одвічно місцевій антропології жінок; чоловіки ж тяжіли до малоазійської прабатьківщині й Балканам (за С. Сегедю). Остання обставина знецінює спроби деяких істориків оголосити трипільську а/к суціль *патріархальною*, з оглядом на її високий рівень розвитку. Справа тут, видно, у формах родин та побуту: стабільність їм надавали господині; а чоловіки в управлінні суспільством хоча, начебто, й переважали — про-

те зосереджувалися на знятті протиріч (див. про самоспалення-і-відбудови), які не набули ще тоді характеру смертоносних війн. Вони археологічно не простежуються! Коли демографічні та ін. протиріччя починали загрожувати суспільній гармонії — то переселялися, передусім, молоді чоловіки. І ця традиція індоєвропейських часів дожила до Троади та Скіфії, а відлуння звичаю зберігало січове козацтво України. Проте тексти літопису *ІНН* й пісень “ВС”, а також написи VII–III тис. до н. е. Аратти показують послідовне зростання — смертоносних протиріч, безсилля перед ним жерців-правителів, авторитарності у їхній самозреченій владі, авторитету воєнщини — а значить і патріархального ладу.

Але повернемося до жіночої помочі першочоловікові Імі. Її надсилали йому, через Самовілу, небесно-календарна Трійця. Тому Іма діяв за писаним *Конділе* (*Канон* > *Конституція*). За цим же *‘Предписанням’* Іма-цар готував своїх перших державників:

И на царе да си праща Бела Книги, (и) на царе е млада войвода;
Бела Книгу църну писму. фъ десна му рока Златна Кондиле —
Ега си порасне малку дете — и на царе първа рескица.

Тож не гноблення власного та інших народів — а спілкування з Богами та їх посланцями, зняття суспільних і міжетнічних протиріч переважає у архаїчних сказаннях “Веди словена”. Цю роботу виконували жерці, первинні правителі Аратти. Недарма тих мудреців називали *масторе*, що мали спеціалізації: *звездабройці* (звездарі майданів, святилищ-обсерваторій на кшталт київських Казаровичів чи британського Стоунхенджу), *чаріна* (укр. *чародії*, які діяли з магічними чашами й чарками), *харіна* (< вед. *хоро*, колективний енергетичний танок > *характерники* укр. козацтва), *білари* (> *бояри*, жерці воїнів). А в наведених рядках бачимо хоч і первинну, общинну ще, але доволі воєнізовану адміністрацію: *рескіцу* (> ‘воїнство’-*русь*, але може і ‘писарі’) та *войвод*. Єсть промовисте словосполучення *Драчіла войвода* — згадка про колоритну особистість сина царя, який ретельно готується до зустрічі Родздва Коледи. Є драматичне оповідання про прекрасну *біларку Камяну*, яка втопилася через марність зусиль згуртувати народ.

Надважливим є змалювання у “ВС” порубіжжя між “Золотим віком” матриархально-общинної Аратти та “Срібним” Оріяни — аратто-арійським патріархальним суспільством кануна рабовласницької державності. Цей процес відображує збережена слов’янами термінологія — найдавніша у світі (за О. Трубачовим і Ю. Шиловим) — для означення державності-цивілізації.

Не тільки клятвами, але й суспільною ієрархією — яка поступово відходила від природної й перетворювалася на соціальну нерівність — були пов’язані простолюдини та можновладці. І Перший король-ієрарх (*Пярва крале*) рубежу V–IV тис. до н. е. сидить на престолі й починає наказ, про жертвоприношення, такою формулою: “*Е бре! ізметчій, мої верні слугі!*”. Помітно, що слуги його із людей, відторгнених общинами за якісь неповноцінності. Вони бояться прогнівити господаря (бо може кинути до в’язниці, *да на(с)е єдат люті змїі і ламїі*) і звертаються до Господа — який їм співчуває й допомагає виконати роботу.

Тілесно-духовні можливості *зняття* жерцями Аратти зростаючих протиріч досягли, на початку Трипілля-С, свого кінця — і поступилися можливостям воїнів *стримувати*. Вже й у цьому *общинність* почала поступатися *тоталітарності*. Найближче оточення володарів згадується тепер як *(н)ієгуві банувє, подкралі*. Від пер-

ших пішли, мабуть, грецькі *гегемони* — наділені повноваженнями у межах певних проявів громадського укладу чи то подій. Загін юнаків, що його веде у бій Великий король, характеризується як *іледа душі все юнаці*. Військова *іледа* — це сотня або й тисяча кіннотників. (Звідціля *іла* наступних часів: загін із ≈ 300 вершників, як військова одиниця у арміях македонців і римлян). А стале словосполучення *юнак над юнаці* — то почесне звання, яке переросло у титул воєначальника — спочатку дійсно юного предводителя війська переселенців, що складалося переважно із молоді (юнаків, але нерідко й дівчат). За правління Сінче-короля, подібний загін отримав назву *мої верні другаре*. Ця воїнська *дружина* починається тут із закликів молодого короля, звернених до *младу момі і юнаці* своїх співвітчизників, збиратися у похід за новою землею біля Дунаю. Значення 'друг' та 'дружина' тут дійсно зійшлися. Бо *другаре*-сподвижники короля, юнаки та дівчата, після походу побралися — і коли згодом чоловіки будували та упорядковували Ново-град, то їхні *жені* почали *поле копат та сі сеет*. Подібним чином діє молодший брат Сінче, Сада-король. Під його проводом і билися, і землю за Білим Дунаєм отримали також лише молоді (*младу і младіці*) — а *старці і бабіці да устанат*: залишилися у старій, приреченій на спалення каліці...

У висвітленні "Ведою словена" послідовності походів проступає зростання мілітаризації держави Аріті/Аратті. Спочатку битви переселенців за вільні землі обмежувалися герцем із вогненою ящіркою *Сура Ламією*, яка жила у Білому Дунаї біля Чорного моря часів Потопу VI тис. до н. е. У тій потворі вгадується звичай самоспалення застарілих поселень і прагнення до розбудови на новій цілині. Але згодом перемагали уже не міфічну потвору, а фортеці короля Ламе — за якими доводилося забирати незарані пустощі 'диких' дивів із кам'яним ще знаряддям. Їхніх чоловіків завойовники, *юрці*-'орачі' Аратті, забивали — а жінок та дітей привчали до землеробства (забираючи якусь частину врожаю собі). Зароджувалося патріархальне рабство спартансько-ілотського типу...

Для господарювання й поселення доміського прашура Іми підходять терміни *каца/ката* (> укр. *кош, хата*), *село, коло* (< слов. *з/хоро(вод)* > *коло*-рада козаків і селян). Звідтіля й урочище *Коломийщина* (напевно, від поселення трипільської а/к біля села Трипільля на *Київщині*), і карпатська *Коломия*. БОГ *Колєда* був покровителем, мабуть, вже тут. Апофеоз цього ряду розвитку суспільного ладу складає *Кайле-град "ВС"*, з якого можна вивести *Колунь* (> укр. *Кальнів* 'сховище' *клуня*) та *Голунь* "Велесової книги" > 'Сонячний' *Гелон* "Історії" Геродота V ст. до н. е. Руїни цього міста-держави (більш відомі під умовно-археологічною назвою "Більське городище") знаходяться на пограниччі Полтавської й Сумської областей. Його обнесена ровами та валами площа 4500–5000 га дорівнювала сумарній площі тодішніх Вавилону, Рима і Карфагена. (Дай БОЖЕ, щоб українці колись пізнали й пошанували свою святиню не менше від руїн отих міст!...).

Ці та наступні, первинно-міські вже терміни можна поєднати через матріархально→патріархальну пару хатто-хеттських 'Праматері' та 'Прабатька' *Камамас>Кунапас* — притаманну, напевно, працивілізації *ШЕ. Kalam* 'Країна = Шумер' із архіву *ШН*. А покровителем для праслов'ян стало тут різностатеве *Кунав(л)а* й *Куна(й)ло*: 'Ті, що совокупляють(ся)' тощо. Виразником цього акту у Аратті-"Трипільлі" була пара статуеток "Праматір на рогатому Троні" (на голові Прабатька-Тельця). Словесною формулою композиції слугувало, вірогідно, хатське *Кал-лам-АСУ* 'Бик-полум'я-БОГ': "спільнота під заступництвом *полум'яного БОГА-Тельця*" (> "Україна під доленосним знаком Тельця" < слов. *Яр-Тур* весняно-літнього Сонця-Ярили).

Калиця (> *околиця, округ*), яку вперше сотворив Іма як міщанин, складається у обширі міст-і-сіл Трипільля-А 5400–4600 рр. до н. е. Від цього пішло латинське *civilis* (квіліс / цівіліс > *цивілізація*), яке супроводжувало становлення 'міської громади' міста-держави Рим від кінця II тис. до н. е.; подібні рабовласницькі держави Шумер, Єгипет тощо виникли не раніше рубежу IV–III тис. до н. е.

Сполучення міста, кількох доколшніх селищ чи сіл та сезонних хуторів і одного або більше святилищ-обсерваторій (майданів) виказують *полісний* тип державності — як його згодом називали греки (єгиптяни ж — *номи*); на Русі такий тип зберігали *князівства*. Що місто з концентричним плануванням вулиць та сільськогосподарськими *околицями* — то й держава-*каліця*! А кілька таких у еконіші долини річки тощо — це вже *скүпа* (українських переказів, яка досі у вжитку балканських слов'ян). Цей термін також осяяний *Кунавой-Купайлом*. Араттське населення визнавало спорідненість цих утворень (про це свідчить близькість культових статуеток, форм посуду й орнаментів тощо поселень тієї чи іншої *скупи каліц*), але дотримувалися незалежності від сусідів. Таке етнодержавне об'єднання можна вважати конфедеративним. Його традиція відома історикам як 12 міст-держав — вибудованих *сколотами* > *слов'янами* української Наддніпрянщини одночасно зі спорідненими *русенами* італійської Етрурії.

Прояви *куп/скупчень каліц* екологічних зон Аратти відомі археологам як коломийщенська чи томашівська групи трипільської а/к, їх горódський чи софіївський тип тощо, — а "ВС" розповідає про землі Юдінську, Фейську, Четійську, Харапську та ін. Загал каліц і скуп(щин) Аратти міг отримати назву *государство*. Вона виводиться із протошумерських лексем КМ: *gá-šu-dar* 'загон-рука-закон-направляти'. Дещо пізніше цей варіант наситився індоєвропейсько-шумерською семантикою **gub-* 'бик', 'го(вядо)' > *gud* (у загоні-огорожі). А спираючись на аратто-арійсько-індійський санскрит, можна дійти етимології: *го(від) (А)СУ дар(уюче) (суспіль)ство*, "суспільство, спроможне офірувати худобу *БОГОВИ-Тельцю*". Бачимо тут різну лексику, але успадкування спорідненого поняття *Kal-lam-ASU* (див. вище).

Пращури пеласгів та греків переклали міфо-лексичне поняття *Камамас-Каламасу* як *Артеміда Тавропола*, прив'язавши його до *Тавріди/Таврії* (Крим). Первинна міфологема засвідчує тут те, що "*Ар(ат)ти м(атір) Іда*" єсть *'захищена биком-Тельцем'*"; відповідна композиція *Праматері на "рогатому Троні"* (на *голові Тельця*) вельми розповсюджена у трипільській культурі. Тут "загон-закон" направляв бик-Телець (4400–1700 рр. до н. е.) — ще до, а згодом вже після заміни ним у зодіаку першості Близнят (6680–4400 рр. до н. е.), спороджених БОГИНЕЮ-Праматір'ю Камамас.

За терміном *государство* вбачається влада священнослужителів-жерців, тоді як за терміном *держава* (< скр. *dairghya-va* 'простором землі володіти', за В. Кобилюхом) — десакралізована влада воїнів. Тож можемо говорити про порубіжжя періодів "священної" (за Ю. Шиловим) та "військової демократії"- 'народовладдя' (за Марксом-Енгельсом). Час і обставини виникнення *держави* можна співставити із зародженням рабовласництва-тоталітаризму в усатівському та ін. варіантах пізньотрипільської а/к (3200–2750–2250 роки до н. е.).

Тоді общинна дунайсько-дніпровська *Аратта* розпалася на приморську *Оріяну* та підлісну *Борусію*, але втаємничений жерцями залишок її традиції — у вигляді князівства Арсанія зі столицею Арта (за свідченням ірано-арабських мандрівників) — проіснував у складі Русі до її розквіту в IX–X ст. Урочище *Артаплот* і місто *Оратів* існують в Україні дотепер.

Література

1. *Веда славян* / Пер. с древнеболгар. Барсуков В. Г. — Москва: “Амрита-Русь”, 2013–2014. — Кн. 1–2. — 240 и 270 с.
2. *Велесова книга* / Переклад і коментар Лозко Г. С. — К.: “Такі справи”, 2002. — 368 с.
3. *Енциклопедія Трипільської цивілізації* / Гол. ред. Відейко М. Ю. — К.: ТОВ “Укрполіграфмедіа”, 2004. — Т. I–II. — 704 і 712 с.
4. *Кифишин А. Г.* Древнее святилище Каменная Могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XII–III тыс. до н. э. — М.–К.: “Аратта”, 2001. — 872 с.
5. *Наливайко С. І.* Українська індоаріка. — К.: “Євшан-зілля”, 2007. — 640 с.
6. *Н. А. Николаева, В. А. Сафронов.* Истоки славянской и евразийской мифологии. — М.: ГУП “Облиздат”, 1999. — 312 с.
7. *Трубачев О. Н.* Indoarica в Северном Причерноморье. — М.: Наука, 1999. — 320 с.
8. *Шилов Ю. А.* Основы славянской цивилизации. — М.: Осознание, 2008. — с.
9. *Шилов Ю. А.* Прародина ариев: обряды, мифы, история. — Москва–Киев–Минск: Русская Правда, 2013. — 816 с.
10. *Ursulescu N., Dergacev V., Shilov Y.* Cucuteni–Trypillia: a Great Civilization of Old Europe // Catalogue. — Rome–Vatican, 2008. — 278 p.
11. *Shilov Y.* Ancient History of Aratta–Ukraine 20,000 BCE — 1,000 CE. — London, 2014. — 584 p.